

Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıođlu

Historia e feve

(prej fillimit deri sot)

Nga turqishtja:
Dr. Qani Nesimi

Titulli origjinal:
Bařlangıçtan Günümeze Dinler Tarihi

Botoi: Logos-A, Shkup – 2007

ZARATUSTRIZMI

Literatura: W. Hinz, *Zarathustra*, Stuttgart 1961; Avesta, *Die Heiligen Bucher der Parsen*, Übersetzt von Fritz Wolf, Strassburg 1910, Tıpkı Basım: Berlin 1960; H. von Glasenapp, *Die nichtchristlichen Religionen*, f. 288-300; F. Heiler, *Die Religionen Meschheit*, f. 419-438.

Themeluesi i zaratustrizmit është Zaratustra.¹ Originali i fjalës është “Zarat-Ustra”. Forma e latinizuar e saj është “Zaratustra”, kurse forma e greqizuar është “Zoraaster”. Ndërsa fesë që ai themeloi i thuhet “zoraastianizëm”, ose sipas emrit që përdoret për zotin në këtë fe, Ahura Mazda, kësaj feje i thuhet “mazdaizëm”. Kurse në bazë të shtetit ku kjo fe vepron i thuhet edhe “persizëm”. Kur’ani për këtë besim përdor termin “mexhusi”.² Për shkak të traditës së ndezjes së zjarrit që e përdorin në adhurimet e tyre ata janë quajtur edhe si “adhurues të zjarrit”.

Emri i themeluesit përbëhet prej kompozimit të fjalëve zarath (*i bukur, i drejtë*) dhe ustra (*deve*), që ka kuptimin “ai që ka deve të bukur”. Etimologjia popullore fjalës Zaratustra i jep kuptimin “Ylli që jeton”. Sipas legjendës, ai është ndeshur me një yll që ka qenë në shpërndarje e sipër dhe ai yll atë e ka bartur në qiell. Për këtë shkak ai e ka marrë emrin Zaratustra, që do të thotë “ylli që jeton”.

Ne, njohuritë për zaratustrizmin i marrim prej burimeve të ndryshme. Bota perëndimore një kohë të gjatë ka shfrytëzuar shkrimtarët latinë dhe grekë, që janë burime të dorës së dytë. Dijetari nga Oxfordi, Thomas Hyde, më 1700 ka shkruar një vepër me emrin “*Historia religionis veterum Perserum, eorumque Magarum*”, dhe kjo vepër për shkrimtarët e mëvonshëm është bërë burim kryesor. Sipas Hyde, Zaratustra është një profet për të cilin është folur shumë edhe nga ana e Jezusit/Isait. Ezra (Uzejri) dhe profetët e tjerë hebraikë, kanë shrytëzuar të dhëna nga ai. Kjo vepër e Hydeit, ka qenë burim edhe për Volterin, edhe për Lessingun. Por, deri në shek. XVIII. Avesta, libri hyjnor i kësaj feje, ende nuk njihej definitivisht. Si përfundim, më 7 nëntor të vitit 1754 Anquetli Duperron, një i ri ushtar francez dashurohet në persishten. Në Indi pati sukses, futet në mesin e persianëve dhe prej tyre mori mësimet e duhura. Më në fund, duke i mbushur dy këmisha dhe dy shami xhepi me disa libra dhe me Avestën, me anë të një organizate franceze arrinë të iki, për në Indinë Lindore. Më vonë, Avestën e përkthen në frengjisht dhe kështu më 1771 arrinë të botohet në Paris. Njëpërmjet kësaj bota shkencore njohu librin kryesor, gjegjësisht burimin kryesor të Zaratustrizmit.

1. Librat e shenjtë

Emri i librit të shenjtë, i cili del në shesh pas vdekjes së Zaratustrës, është Avesta. Ajo rrjedh prej fjalës *apastak*. Në përgjithësi përkthehet si “*tekst origjinal*”. Në fillim Apastak është kuptuar vetëm si transmetim gojor. Ka që pretendojnë se kjo rrjedh prej fjalës ermene *avandem* (të shpjegosh, të transmetosh). Pjesa *Gatatët*, e librit të shenjtë, ka mundësi që të shkojë deri në kohën e Zaratustrës. Pjesa tjetër është e shkruar më vonë. Avesta është shkruar në dialektin e vjetër iranian. Këtij dialekti i thuhet *dialetki aveste*. Ka një afërsi me gjuhën e vjetër indiane. Sot nga dialektet persiane më afër saj është dialekti afgan.

Sipas të dhënave iraniane, ekziston një tekst i Avestës i llogaritur i vërtetë në kohën e *ahamenidëve*. Kurse në tekstin e Avestës që e posedojmë sot është bërë një numër shtesash. Teksti i periudhës ahamenide ka humbur gjatë luftës së zhvilluar mes persianëve dhe Lekës së Madh. Edhe pse në periudhën e sasanidëve është mundur që shkrimet e shenjta të grumbullohen

¹ Në gjuhën shqipe përdoret shprehja Zoroastrizëm, themleusi i të cilit është Zoroastri. (shënim i përkthyesit).

² Kur’ani, Haxhaxh, 17.

edhe një herë, me çlirimin e Iranit nga ana e muslimanëve përsëri stagnoi një aktivitet i tillë. Teksti ekzistues përbëhet prej pjesëve që shpëtuan nga shumë vështirësi, që kanë pësuar përmirësime të mëdha dhe që kanë mundur të mbijetojnë deri më sot. Kontrolli i saktësisë dhe i përcaktimit të marrëdhënieve me Zaratustrën, është shumë i vështirë.

Avesta është njëra prej librave, që në aspektin e shprehjes dhe përmbajtjes është shumë e vështirë për t'u kuptuar. Që në fillim kanë lindur problemet për të kuptuarit e Avestës dhe kjo ka qenë shkak i daljes së shumë komentimeve në shesh. Këto komentime quhen "zend" (shkencë). Me kalimin e kohës, prej bashkimit të Zendit dhe Avestës është formuar "Zend-Avesta".

Në transmetimet islame lajmërohet se Avesta është parë në shek. X në Bagdad. Libri Videvdat (libri për mbrojtjen nga demonët), që është pjesë e Avestës, nuk është i plotë. Dorëshkrimi më i vjetër që njihet sot, është i mbetur prej shek. XIII dhe ruhet në Indi. Kurse ata që janë në persisht nuk shkojnë më larg shek. XVII. Ndërkaq libri i botuar që është sot, ka afërsisht 500 faqe dhe është i keqpërdorur. Libri i adhurimit, pjesa kryesore e të cilit përbëhet prej 72 pjesëve, është jasna. Pjesës 16., që përbëhet prej 28-34 dhe 43-51 pjesëve të Jasnasë, i thuhet gata, për të cilën ekspertët kanë arritur në konsensus se arrin deri te Zaratustra. Në aspektin e shprehjes dhe formës ajo paraqet paralelizëm me Atharva-Veda, e cila reflekton periudhën indo-xhermene.

2. Zaratustra

Sipas të dhënave vendëse, Zaratustra ka jetuar në një rajon të quajtur vendi i Arjas. Ky vend, sikur që është i njohur, është pjesa lindore e Iranit. Kushtet gjeografike dhe ekonomike të cilat lajmërojnë *gatatët*, tregojnë se ky rajon është një vend malor ku jetohet me blegtori. Nga ajo që është zbuluar kuptohet se populli *jashtë*, i cili ka jetuar në këtë vend para Zaratustrës, ka besuar në shumë zota dhe për lumenjtë, malet dhe për liqenet ka flijuar kurban si lopë dhe dhen. Ata nuk kanë patur tempuj. Ka patur murgj që merreshin me magji dhe me sakrificë, të cilët jetonin me dhuratat e të pasurve. Aty Mitra e indusve kishte shumë respekt. Në vend të pijes *soma*, përdornin *haoma*. Kjo ishte një bimë e shenjtë të cilën besohej se e pinin edhe zotat. Prandaj murgjit e kanë pirë me shumicë, se ajo ishte një bimë e lëngët dehëse. Zaratustra ka lindur dhe është rritur në një ambient të tillë. Vetëm se, ku dhe kur ka lindur, ka qenë temë diskutimi një kohë të gjatë. Sipas disave, Zaratustra ka jetuar 1000 vjet para e.s., ose ka jetuar në periudhën e ahamenidëve. Kurse shkrimtarët grekë, atë e çojnë në periudha shumë më të vjetra dhe pretendojnë se ka jetuar 6000 vjet para Platonit. Kurse një pjesë janë të mendimit se ai ka jetuar nga vitet 2000 para e.s. Ndërkaq burimet iraniane tregojnë se Zaratustra ka jetuar 258 vjet para Lekës së Madh. Shumica e historianëve këtë datë e pranojnë si të vërtetë. Për pasojë, ata janë të mendimit se Zaratustra ka jetuar në kohën e ahamenidëve, në shek. VI para e.s. Ajo që mësohet prej hieroglifëve persiane dhe prej transmetimeve greke, vërteton mendimin se Vishtaspa (621-581 para e.s.), që është i ati i Dariusit të Madh, dhe Vishtaspa, perandori që i beson Zaratustrës dhe që përmendet në Jasna 51, 16, janë i njëjti person. Sipas kësaj Vishtaspa ka pranuar fenë e Zaratustrës dhe në të ka parë energjinë e nevojshme për të formuar një perandori. Në bazë të kësaj llogarie kuptohet se Zaratustra ka lindur më 630 para e.s. në rajonin e quajtur Horasan.

Nëna e Zaratustrës është Dugdova, kurse babai Pojrushaspa. Thuhet se i takojnë fisit Spitama. Zaratustra është i treti mes pesë vllazërve. Në moshën 7 vjeçare, babai e dërgon te një mësues, në bazë të traditës së kohës. Kurse në moshën 15 vjeçare, thuhet se ai, në bazë të moshës që ka patur është zhvilluar më tepër. Ndërkaq në moshën 20 vjeçare ai ka filluar udhëtimin e tij në vendet përreth. Babai i tij pëlqen një vajzë për të, mirëpo ai, edhe pse ishte në kundërshtim me traditën vendëse ngul këmbë që ta shohë vajzën me të cilën do të martohet. Pasi e sheh atë në fund martohet. Emrin e kësaj zonje nuk e dimë, vetëm se, transmetohet se Zaratustra me të ka patur një djalë me emrin Ishatjastra dhe tre vajza.

Pas moshës 20 vjeçare, te Zaratsustra bëhen ndryshime të mëdha shpirtërore. Shpesh shkonte në male dhe vende të pashkela dhe atje mendohej të jetojë një jetë asketike.

Përafërsisht mes moshës 30-40 vjeçare në një festë vere, pranë lumit Daitja (Amaderja?) atij

i paraqitet një engjell me emrin Vohu-Mana dhe e s'harqon për shpalljen që i ka dërguar zoti i madh Ahura-Mazda. Është e mundshme që kjo ngjarje të rastis në muajin mars të viti 600 para e.s. dhe në kohën e lindjes së mbretit Husrev. Sipas transmetimit thirrja për profet e Zaratustrës është bërë pas jetës asketike të tij. Pas kësaj kohe ai ka qenë i preokupuar me adhurim dhe meditim në një shpellë pranë një mali të afërt. Kriza e tij mori fund me krijimin e marrëdhënieve me botën hyjnore. Kurse engjëlli që iu paraqit, atij ia solli detyrën e profetësisë. Ai sipas një fjale të tij, nuk ka mbetur vetëm me të pamurit e engjëllit, por, në të njëjtën kohë me veshin e brendshëm të tij i ka përvetësuar mësimet e tij. Kështu që, marrëdhëniet me engjëllin do të vazhdojnë deri në fund të jetës së tij.

Emri i engjëllit, sipas asaj që e ka emërtuar Zaratustra, Vohu-Mana, ka kuptimin *“shpirti i mirë, ndjenjë e mirë, mendim i mirë”*. Zaratustra ngjarjen e kontaktit me engjëllin e shpjegon kështu: *“Kur humba veten në shpirtin e mirë ai më pyet, kush je ti, kujt i takon ti, pyetjes së parë iu përgjigja se unë jam Zaratustra, jam armik i vërtetë i gënjeshtreve, por, dëshiroj të bëhem përkrahës i fortë i njerëzve të drejtë”* (Jasua, 43, 37).

Pas kësaj nuk dimë më për misionin profetik të Zaratustrës dhe si ai e ka filluar këtë detyrë. Sipas transmetimeve persiane, ai, dhjetë vjet me radhë, në vendlindjen e tij, është marrë me të mësuarit dhe të shpjeguarit e asaj që i është shpallur. Mes viteve 600-590 para e.s., këto aktivitete nuk arritën ndonjë përfundim. Në vendin e tij, në Bakterija nuk mundi të arrijë sukses, sepse prej fisit të vet mundi të bind vetëm Madjomanhanë. Në fund, e kuptoi se, kundër armiqtësisë së popullit të tij, e vetmja rrugë ishte braktisja e vendit dhe shpërngulja. Përafërsisht, më 590 para e.s, në stinën e dimrit mori rrugë drejt lindjes. Zaratustra gjendjen shpirtërore të këtij rasti e shpjegon kështu:

*“Cili rreth mua më fsheh?
Mua do më fsheh, ku duhet të ikë?
Largohem prej fisnikërisë dhe priftërisë,
Bashkëatdhetarët, të cilëve u kam shërbyer, nuk më lënë rahat.
Si edhe gjyqtarët e huaj në vendin tim!
O, Zoti im që di çdo gjë, më trego
Si mund të të bëj të kënaqur?”* (Jasua, 46,1)

Këtu i shohim brengat dhe ankesat e Zaratustrës. Përafërsisht ai udhëtimin e tij e filloi në muajin Janar të vitit 590 para e.s. Në dimrin e ftohtë ai vazhdoi të udhëtojë drejt maleve Horasan. Nëse kalimthi trokiste tek ndonjë nga parësia e vendit, nuk pranohej brenda. Viti i shpërnguljes së Zaratustrës nuk është i qartë. Vetëm se ka qenë i detyruar të shkojë drejt lindjes dhe bashkë me ata që kanë qenë me të, strehohet në shtetin e Kavi Vishtasë, por, gjithashtu i jepet edhe e drejta e propagandimit të fesë së tij.

Vetëm se, pas një kohe i ikën edhe qetësia. Ballafaqohet me kundërshtime të forta nga klerikët vendës. Sipas transmetimeve, murgjit atij i drejtohen me 33 pyetje, diskutimi i të cilave vazhdoi vite me radhë. Në këto tubime ka marrë pjesë edhe perandori Kavi Vishtaspa dhe është ndikuar prej diskutimeve të tij. Kundërshtarët e tij e akuzojnë se ai është magjistari. Zaratustra burgoset, lihet i uritur. Ai nga kjo gjendje shpëton me shërimin e kalit të perandorit, të cilin perandori e donte shumë.

Siç kuptohet nga transmetimet, Zaratustra ka ardhur në Horasan dhe këtu dy vjet ka predikuar dhe e ka rrënjësuar fenë e vet. Fenë e tij e kanë përqaftuar disa nga vendësit. Më kryesori nga ata është Frasha-Oshtra. Atë dhe vëllain e tij, Camaspa, Zaratustra i lavdëron si mbrojtës të besimit të vërtetë. Po ashtu sipas transmetimeve edhe mbretëresha Hutavsja ndikohet nga predikimet e tij dhe bëhet shkak për pranimin e këtij besimi nga ana e burrit të saj, Vishaspa. Vëllai i perandorit Zajravaraj dhe princi Spentodata, janë prej besimtarëve të njohur. Ai në këtë kohë martohet me një vajzë prej familjeve të parësisë.

Vishtaspa, pasi e pranon fenë e re, 30 vjet radhazi vazhdon të paraqesë ligjëratat e Zaratustrës. Vetëm se, autoriteti i tij i tejkaloi kufijtë mbretëror, kështu që edhe në shtetet përreth filloi të përhapet me të shpejtë. Kjo përhapje u bë shkak edhe për ndarjen e familjeve, disa e braktisën shtetin e tyre dhe u shpërngulën në shtetin e Vishtaspasë. Perandori i shtetit Turan, Arcataspa, i cili dëshironte t'i jap fund kësaj gjendjeje, e sulmoi shtetin e Vishtaspasë. Me këtë

rast Zaratustra kapet nga ana forcave të Arxhataspasë dhe në vitin 553 para e.s. vritet në moshën 77 vjeçare.

3. Koncepti për Zotin

Zaratustra, zotin, për të cilin propagandonte e kishte quajtur *Ahura-Mazda*. Emri i tij mund të përkthehet si “*Zoti që di gjithçka*”. Te gatatë, të dy pjesët e emrit të zotit, fjalët Ahura dhe Mazda, përbëjnë një tërësi të pandarë. Etimologjikisht fjala Ahura do të thotë “zot”, kurse fjala Mazda “*Ai që di gjithçka*”. Kurse fjala zot në mënyrë direkte, te gatatë nuk përmendet fare. Zaratustra, në Jasna 44/3-6, duke e përshkruar Ahura Mazda-në, shprehet kështu:

*“Kush i vendoi në orbitë diellin dhe yjet?
Kush është ai që hënën e merr në vete dhe e humb?
Kush është ai që botën e mban nën vete?
Kush është ai që nuk e lë qiellin të rrëzohet?
Kush është ai që i mban ujërat dhe bimët?
Kush është ai që erën dhe mjegullat i çon të vrapojnë?
Cili është ai krijues që krijoi gjumin dhe zgjimin?
Kush është ai që ringjallë vetëdijën e përgjegjësisë, në obligimin e mëngjesit, drekës dhe të mbrëmjes?*

O, gjykatës suprem,

Ty, edhe si etern edhe si të amshueshëm, të gjeta me shpirtin tim”.

Zaratustra Zotin, të cilin e quan Ahura-Mazda, e cilëson si “*zoti dhe krijuesi i vërtetë i rregullit dhe i veprimeve*”. Ai është që di çdo gjë, dhe ai është zoti që të mirës i përgjigjet me mirësi, kurse të keqes me të keqe. Vetëm se, të mirën dhe të keqen nuk i tregon si parapërcaktime. Për këtë arsye fati i njeriut mund të ndryshojë. Në luftën mes forcave të së mirës dhe të keqes, liria e njeriut është e padeterminuar. Që nga dita kur Zoti krijoi çdo gjallesë, edhe të drejtat edhe gënjeshttrat janë të lira në veprimin e tyre. Kurse në shkrimet e periudhës së mëvonshme të Avestës, shprehet se Ahura-Mazda i ka krijuar vetëm krijesat e mira dhe të pastra, kurse krijesat e këqija dhe të papastëra, i ka krijuar Ehrimeni, që është fuqi e djallit. Ahura-Mazda nuk ka ndonjë trup special. Ai konceptohet si zjarr, si dritë, si flakë.

4. Krijesat shpirtërore

Përveç engjëllit Vohu Manah, te gatatë ka edhe engjëj tjerë që kanë shërbyer si të dërguar të Ahura-Mazdasë. Njëri nga ata është engjëlli me emrin Sraoshah (respekt). Përveç këtyre, kujdes kërkojnë edhe krijesat e tjera shpirtërore, esenca e të cilave nuk është e qartë dhe e kuptueshme. Disa studiues thonë se, shtatë të shenjtat me emrin Amesha Spentas, janë pa trup; në realitet pretendojnë se këto janë cilësi të Ahura-Mazdasë. Ndërkaq në shkrimet e mëvonshme të Avestës, Amesha Spentas paraqitet si kryeengjëll, si një shpirt i shenjtë. Spenta Mainju, cilësohet si diç tjetër nga Ahura-Mazda, kurse në disa raste shihet si njëri prej emrave të Zotit. Prej krijesave shpirtërore janë edhe jazatatë, të cilat llogariten në mesin e krijesave të mirësisë. Në mesin e këtyre gjenden edhe zotat e vjetër popullorë iranianë para Zaratustrës, si Mitra dhe Verasragna.

Në fund mund të përmenden edhe fravashitët, të cilët llogariten si vizatime qiellore të të gjitha gjallesave. Ka mundësi që këto të krahasohen me idetë e Platonit. Ata po ashtu pranohen edhe si engjëj mbrojtës. Përveç këtyre gjenden edhe fuqitë e këqija, krijesat satanike. Në mesin e tyre numërohen Aka Mainju (shpirti i keq) dhe Ashme (dehja e vdekjes). Krijesa kryesore e të këqijave është Angra-Mainju, emri tjetër i së cilës është Ehrimen. Fuqitë e këqija, nën urdhërin e tij, e kanë kapluar tërë botën. Numri i tyre me kalimin e kohës shtohet. Këto fuqi të së keqes, në përgjithësi janë zota të Iranit politeist, të periudhës para Zaratustrës. Zaratustra, kuptimin e këtyre e kthen mbrapsht dhe ato i cilëson si shpirtëra të këqinj. Kurse në shkrimet e periudhës së mëvonshme të Avestës, iranianët, armiqtë e tyre i kanë konsideruar për fuqi të këqija, të cilat i shërbejnë Ehrimenit. Për shembull, grekët, romakët, turqit dhe arabët janë cilësuar si ushtarë të djallit.

5. Dualizmi

Zaratustra, burimin e ngjarjeve të ndryshme në këtë botë e ka parë në aktivitetin e fuqisë së të mirës dhe të së keqes, gjegjësisht në aktivitetin e engjëjve dhe të djallit. Sipas tij, zoti Ahura-Mazda dhe engjujt nën urdhrin e tij, të gjitha gjallesat i orientojnë në mirësi drejt të bukurës, kurse Angra-Mainja dhe djajtë nën urdhërin e tij, gjallesat i orientojnë në të keqen dhe në rrugë të gabuar. Në botë, këto dy fuqi, për të realizuar dominimin absolut, janë gjithnjë në luftë me njëra tjetrën. Këto fuqi nuk kuptohen vetëm në aspektin etik, por edhe në atë metafizik. Fuqia pozitive me atë negative dhe fuqia krijuese me atë shkatërruese që në amshueshmëri kanë qenë në kundërshtim me njëra tjetrën. Këto shumë më herët paraqiten si "binjakë" të lindur prej Zotit të Kohës (Zervan, Dehr): Ahura-Mazda, Angra Mainju. Në disa raste, njëra pranë tjetrës janë si drita me errësirën. Zoti i dritës llogaritet Ahura-Mazda, kurse i errësisës Djalli Angra-Mainju. Në luftën e këtyre fuqive të kundërta fitimi i fundit do të jetë i Ahura-Mazdasë. Sundimi absolut i tij do të jetë dritë, sikur dielli. Mazdaistët (adhuruesit e zjarrit), janë si simbol i pastërtisë ideale. Ndezni zjarr. Atyre u thuhej Asravan, që d.t.th. ndezës të zjarrit. Kjo traditë e tyre i ka shtyrë muslimanët që ata t'i quajnë adhurues të zjarrit.

6. Koncepti për kohën

Sipas zaratustrianizmit, periudha prej krijimit e deri në kijamet do të zgjatë 12000 vjetë që përbëhen prej katër periudhave nga tre mijë vjet. Është e mundshme që numri 12 ka të bëjë me horoskopin dhe me numrin e muajve. Në fillim Angra-Mainju, që është njëri nga binjakët e krijuar nga Zervani edhe pse në amshueshmëri për shkak të xhelozisë, e ka sulmuar Ahura-Mazdanë, nuk ka qenë i suksesshëm. Armiqësia mes tyre vazhdon të ekzistojë. Pas kësaj, lufta që ka filluar mes zotit Ahura-Mazda dhe Angra-Mainju do të zgjatë 9000 vjet:

1. Në këtë periudhë (vitet 1-2999) Ahura-Mazda krijon engjëjt, shpirtërat e mirë dhe fravashitët, gjegjësisht, pamjet e përhershme shpirtërore të gjallesave. Të gjitha jetojnë për një të ardhme të pafundme.

2. Në këtë periudhë (vitet 3000-5999) krijesa e pafund shndërrohet në materie. Njeriu i parë i shndërruar në materie quhet gajomart, kurse në botën e kafshëve i pari është shpirti i kaut. Kështu këto fillojnë të jetojnë një jetë të përsosur pa gabime. Angra Mainju kur e sheh se sulmi në periudhën e parë i shkon kot dhe se fitorja e fundit i takon Ahura-Mazdasë, dëshiron që të bëjë një sulm të ri. Por, edhe këtë herë fiton Ahura-Mazda.

3. Në këtë periudhë (vitet 6000-8999) Angra-Mainju futet në botë, e mbyt njeriun e parë dhe kaun e parë. Por, njeriu dhe kau i parë e kanë parandjerë fatin e tyre dhe para se ata të vdisnin kanë lënë pasardhës. Gjatë kësaj kohe bota mbushet edhe me viganë dhe demonë, të cilët i ka krijuar Ahura-Mazda. Kështu që në botë përzihet e mira me të keqen.

4. Në këtë periudhë (vitet 9000-12000) Ahura-Mazda për t'u ndihmuar njerëzve dërgon Zaratustrën. Zoti, shpirtin e tij e ka krijuar që në fillim të periudhës së dytë dhe kështu, ai (Zaratustra) që në atë kohë jetonte në botën e pafund. Ndikimi i misionit të Zaratustrës në botën ku jeton do të zgjatë dhjetë shekuj. Pastaj, me kalimin e kohës do të keqësohet gjendja gjenerale etike e botës. Në fund, në mijëvjetëshin e dytë pas Zaratustrës, do të vijë një profet, po ashtu prej fisit të Zaratustrës, dhe kjo gjendje do të përsëritet në mijëvjetëshin e tretë përsëri. Vetëm se emri i misionarit që do të vijë në mijëvjetëshin e tretë dhe i cili do të jetë një farë lloj mehdiu, do të jetë Soashjant. Ai do të sundojë botën dhe do ta pastrojë atë nga fuqitë e këqija, do ta ripërtërijë misionin e Zaratustrës dhe bota do të mbushet me besimtarë të Zaratustrës. Në fund të mijëvjetëshit, sundimin e tij do t'ia dorëzojë Ahura-Mazdës dhe kështu do të marrë fund edhe ekzistimi i botës.

7. Format e adhurimit

Nuk kemi njohuri të mjaftueshme për format e adhurimit, të vendosura nga ana e Zaratustrës. Sot, format e adhurimit të parsijve nuk ka mundësi që të mbështeten te Zaratustra. Për mënyrën e pranimit të anëtarëve të rinj në këtë fe, nuk dimë asgjë. Besimtarët e sotëm, si

shenjë e një lidhshmërie shpirtërore me zotin, lidhin një brez. Simboli kryesor i reformës fetare të Zaratustrës është mohimi i çdo lloji të sakrifikimit me derdhje gjak. Në vend të adhurimit që i bëhet Mitrës nëpër shpella të errëta, bëhen adhurime të pastra gjatë ditës. Përpara altarit të vendosur në një shesh të gjerë ndizet një zjarr dhe duke i ngritur duart lart bëhet lutje. Zaratustra e hoqi institucionin e sakrifikimit të kafshëve dhe në vend të tyre vendosi traditën e ndezjes së zjarrit.

Altarët e zjarrit, të rregulluara në sheshe publike, duke u zhvilluar u bënë shkak i daljes në shesh të tempujve të mëdhenj të quajtur “Ateshgede”. Ateshgedetë, përbëhen prej një oborri të hapur në formë katrori, pranë të cilit gjendej edhe një dhomë e zbrazët e mbuluar me kupolë. Në këtë dhomë rri ndezur një zjarr i shenjtë. Kurse populli tubohet në oborrin e hapur dhe aty kryejnë adhurimin e tij. Më herët tempujt kanë qenë të izoluar nga drita dhe kanë qenë ndërtesa ku ka qenë ndezur zjarri i shenjtë. Zjarrin nuk e prekte asnjë dorë njeriu. Murgjit që e ruanin zjarrin, për të mos e përlyer zjarrin me frymëmarrjen e tyre, gojën dhe hundën e tyre i mbulonin sikur kirurgët modernë. Zjarrin e tollovinin me mashë dhe me lopatë dhe mbi të vëndosnin drunj të shenjtëruar.

8. Koncepti për botën e ardhshme

Zaratustra në predikimet e tij, shpesh lajmëronte për një ditë të llogarisë, që do të vijë së shpejti. Vetëm se kjo ditë është për ata që nuk janë mazdaistë, sepse në mëngjesin e ditës së katërt pas vdekjes, shpirti shkon në botën tjetër. Nëse është një shpirt besimtar, ai nga ana e Sraoshit do të dërgohet në parajsën qiellore. Kurse nëse është shpirt mosbesimtar bie në ferrin e përgatitur nën mbikalimin e quajtur Ura Sinvant (ura e ndarjes), e cila e bashkon këtë botë me botën tjetër. Mesi i urës është si maja e shpatës. Kur do të kalojë ndonjë besimtar, do të zgjerohet dhe do të bëhet një rrugë e rehatshme me gjërësi prej 15 shtizash dhe kështu, besimtarit ia mundëson të arrijë në parajsën e përhershme të dritës. Kurse kur kalon shpirti jobesimtar, ajo bëhet më e hollë se qimja dhe më e mprehtë se shpata dhe kështu, shpirtin e jobesimtarit e rrëzon në thellësitë e pafund të ferrit. Madje engjëjt që qëndrojnë në fillim të urës, shpirtin besimtar e udhëzojnë dhe e çojnë në parajsë, kurse shpirtin jobesimtar e futin në ferr.

Vendin të cilin e quajmë ferr, Zaratustra e quan “Vendi i rrenës” ose “Shtëpia e rrenës”. Ky vend përfytyrohet si një vend në nëntokë i mbuluar me kupolë. Ky është vendi i njerëzve të këqinj dhe i krijesave të këqija. Ushqimi që iu ofrohet atyre është papastërtia. Ai është një vend i mbushur me errësirë, brengë dhe zhurmë.

Kurse vendi ku do të hyjnë besimtarët, është parajsja. Zaratustra këtë vend e quan “Shtëpia e lavdërimit”. Këtu në fillim hyn Zoti. Zaratustra këtu do të shpërblehet bashkë me ithtarët e tij. Kurse ata të cilët mirësitë dhe mëkatet i kanë të barabarta, deri ditën e fundit do të qëndrojnë në një vend në mes të parajsës dhe ferrit.

9. Dita e llogarisë

Përveç që shpirti, pas vdekjes, ballafaqohet me gjykimin individual, ai po ashtu paramendohet të ballafaqohet edhe me gjykimin gjeneral ditën e ringjalljes. Sipas kësaj, me kalimin e kohës, me plotësimin e jetës në këtë botë, në mijëvjetëshin e tretë pas Zaratustrës, do të vijë mehdiu Soashjant dhe ai, pas punës së tij njëmijëvjeçare, sundimin e tij do t’ia dorëzojë zotit Ahura-Mazda. Pas kësaj do të fillojë edhe ringjallja, të vdekurit do të kthehen në trupat e tyre të mëparshëm dhe do të tubohen në sheshin e gjykimin. Aty çdo njërit do t’i paraqiten bëmat dhe punët e veta, të vërtetët do të ndahen nga të pavërtetët. Zoti, në praninë e shpirtit të Shenjtë dhe mehdiut Soashjant, do ta formojë gjykatën hyjnore dhe në bazë të drejtësisë hyjnore të mirën dhe të keqen do ta ndajë me zjarr. Ata që do të shkojnë në ferr do të dënohen tri ditë radhazi, kurse ata që do të shkojnë në parajsë do të shijojnë dënimin e atyre. Pas kësaj do të vijë një zjarr i madh që i përfshin të gjithë, i cili besimtarëve do t’iu japë qumësht të ngrohtë, ndërsa jobesimtarëve xehe të shkrirë. Zjarri njeriut do t’ia djegë të gjitha mbeturinat e papastra. Më në fund të gjithë njerëzit do të hyjnë në parajsën e zotit Ahura-Mazda.

10. Gjendja e sotme

Në Iran dhe në Indi ka disa grupe fetare që mundohen të mbajnë gjallë zaratustrizmin. Ata që janë në Iran janë të paorganizuar dhe me numër shumë të vogël. Atyre atje u thuhet "gabritët". Kurse ata që janë në Indi janë më të organizuar dhe quhen "parsitët". Ata gjenden në Bombaj dhe në rajonet e tjera përreth tij, në qytetet Karnataka dhe Karaçi. Pas çlirimit të Iranit nga ana e muslimanëve, supozohet se ata që nuk kanë dashur të jetojnë nën udhëheqjen e islamit, janë shpërngulur atje. Ata merren me tepër me tregti dhe me zanate të ndryshme. Të vdekurit i vendosin në vendet e quajtura dahma ose "Kulla e qetësisë". Këto janë ndërtesa në formë cilindri me lartësi 12 këmbë. Në pullazet e tyre rradhiten trupa të njerëzve të zhveshur. Gjatë kohës trupat e tyre hahen nga skifteri ose thahen. Eshtrat e zhveshur prej mishit, vendosen në katin përdhësë të kullës. Të huajve nuk u lejohet të hyjnë në varreza. Mosdjegia dhe i mosvarrimi i të vdekurve, sikur te komshinjtë e tyre, ishte me qëllim që të mos përlyhet dheu dhe zjarri. Vetëm se, ata të Iranit me ndikimin e komshinjtë të tyre, të vdekurit i varrosin. Mendohet se numri i tyre është 300.000.